

Notitser.

I.

Danmarks Industri.

Den første almindelige danske Haandværks- og Industritælling fandt Sted i Maj Maaned 1897, den anden afholdtes 9 Aar efter, i Juni Maaned 1906.

Det vil naturligvis vare nogen Tid, inden det store og vidtløftige statistiske Materiale, der blev tilvejebragt ved Industritællingen i Fjor, kan foreligge fuldt bearbejdet og i tilgængelig Form, men statistisk Bureau har — som sædvanlig ved de store Tællinger — udgivet en kortfattet foreløbig Oversigt over Hovedresultaterne*), ledsaget af en forklarende Tekst, der navnlig tager Sigte paa at vise den Udvikling, der er foregaaet i det niaarige Tidsrum fra 1897 til 1906.

Denne Udvikling kan i Korthed karakteriseres som en betydelig Forøgelse af den industrielle Virksomhed som Helhed betragtet, men saaledes at det i det væsentlige er Fabrikindustrien der er gaaet frem, medens Haandværket har været stillestaaende eller i Tilbagegang. Der er naturligvis, naar man gaar i Enkeltheder, mangfoldige Afvigelser fra denne Regel, men Tendensen i Udviklingen viser sig hos os som andetsteds at gaa stærkt i Retning af Bedrifternes Koncentration.

*) Statistiske Meddelelser, 4. Række, 23. Bd., 3. Hæfte.

Notitser.

I.

Danmarks Industri.

Den første almindelige danske Haandværks- og Industritælling fandt Sted i Maj Maaned 1897, den anden afholdtes 9 Aar efter, i Juni Maaned 1906.

Det vil naturligvis vare nogen Tid, inden det store og vidtløftige statistiske Materiale, der blev tilvejebragt ved Industritællingen i Fjor, kan foreligge fuldt bearbejdet og i tilgængelig Form, men statistisk Bureau har — som sædvanlig ved de store Tællinger — udgivet en kortfattet foreløbig Oversigt over Hovedresultaterne*), ledsaget af en forklarende Tekst, der navnlig tager Sigte paa at vise den Udvikling, der er foregaaet i det niaarige Tidsrum fra 1897 til 1906.

Denne Udvikling kan i Korthed karakteriseres som en betydelig Forøgelse af den industrielle Virksomhed som Helhed betragtet, men saaledes at det i det væsentlige er Fabrikindustrien der er gaaet frem, medens Haandværket har været stillestaaende eller i Tilbagegang. Der er naturligvis, naar man gaar i Enkeltheder, mangfoldige Afvigelser fra denne Regel, men Tendensen i Udviklingen viser sig hos os som andetsteds at gaa stærkt i Retning af Bedrifternes Koncentration.

*) Statistiske Meddelelser, 4. Række, 23. Bd., 3. Hæfte.

Som det naturlige Udgangspunkt for en Bedømmelse af Haandværkets og Industriens Omfang skal vi først betragte Antallet af Virksomheder. Her maa imidlertid skelnes mellem de Virksomheder, der drives af de paa-gældende som Hovederhverv, og dem der kun er Bierhverv til andet Erhverv. For 1897 og 1906 stillede Forholdet sig saaledes:

	Aar 1897	Aar 1906	Forøgelse
Antal industrielle Virksomheder, der dreves som Hovederhverv	62308	74390	12082
— — — Bierhverv....	14948	10798	÷ 4150
I alt...	77256	85188	7932

Antallet af Virksomheder, der dreves som Hovederhverv, blev altsaa i de 9 Aar forøget med ca. 12000 eller godt 19 pCt. Derimod formindskedes Antallet af Virksomheder, der dreves som Bierhverv, med over 4000 — en Tilbagegang af ca. 28 pCt. Det synes som om Bierhvervs-Virksomhederne fra 1897 i stort Omfang er gaaet ud af Spillet, og sandsynligvis er ogsaa en stor Del gaaet over til at drives som Hovederhverv. Begge Bevægelser passe godt ind i den Tendens, der karakteriserer Nutidens Erhvervsliv: Virksomhedens Specialisering og Bedrifternes Koncentration. En nærmere Undersøgelse viser, at det især er paa Landet, at man finder den stærke Tilbagegang i Bierhvervs-Virksomhedernes Tal; man ser her et Udslag af den Opløsningsproces, der er i Færd med at lade adskillige gamle Husflids- og Haandværksfag forsvinde eller delvis omdanne i moderne industrielle Driftsformer. Tager man Hoved- og Bierhvervs-Virksomhederne under ét, finder man en Forøgelse i Tallet af henimod 8000 eller paa det nærmeste 10 pCt.

Medens altsaa Virksomhedernes Tal er forøget med en Tiendedel, viser der sig en betydelig stærkere Forøgelse i det ved industrielt Arbejde beskæftigede Personel, jfr. omstaaende Tal:

	Aar 1897	Aar 1906	Forøgelse
Virksomhedernes Indehavere og andet overordnet Personel, Kontor- og Butikspersonale, Bude, Kuske o. s. v.	94014	108905	14891
Egentlig industrielle Arbejdere	179768	207406	27638
Tilsammen...	273782	316311	42529

Det samlede i Haandværk og Industri beskæftigede Personel er altsaa fra 1897 til 1906 forøget med ca. 43000 Personer, hvoraf ca. 28000 ere industrielle Arbejdere i egentlig Forstand. Forøgelsen udgør saavel for Personellet som Helhed som særlig for Arbejderne ca. $15\frac{1}{2}$ pCt., altsaa en halv Gang mere end for Virksomhederne. Medens der for hver 100 Virksomheder i 1897 taltes 354 beskæftigede Personer, var Forholdstallet i 1906 steget til 371 Personer for hver 100 Virksomheder.

Ved Siden af denne relativt stærke Forøgelse af det industrielle Personel gaar der en meget kraftig Bevægelse i Retning af at benytte mekanisk drevne Maskiner. Hvis man bortser fra de Virksomheder, der kun benyttede Vind- eller Vandkraft, og altsaa alene holder sig til Damp-, Gas-, Petroleum- og elektriske Motorer, finder man følgende Tal for 1897 og 1906. (Der er intet Hensyn taget til Kraftmaskiner, som kun benyttedes som Reserve).

	Aar 1897	Aar 1906	Forøgelse
Virksomheder med mekanisk drevne Maskiner	3856	6251	2395
Maskinernes Hestekraft	49201	126296	77095

Det vil ses, at de foran anførte Tal for Tilvæksten i Industriens personelle Kræfter kun giver et højst ufuldkomment Billede af den Udvikling, der er foregaaet. Medens Antallet af beskæftigede Personer er forøget med 43000, er Maskinernes Styrke stegen med 77000 Hestes Kraft. Industriens Maskinstyrke var i 1906 over $2\frac{1}{2}$ Gang saa stor som i 1897 — et talende Vidnesbyrd om, at

det fortrinsvis er Storindustrien og Fabriksvirksomheden, der er i Vækst.

Dette træder ogsaa klart frem, naar man grupperer samtlige Virksomheder efter deres Arbejdertal og beregner Tilvæksten for hver Størrelsesgruppe, saaledes som det er sket i nedenstaaende Oversigt:

	Aar 1897	Aar 1906	Forøgelse pCt.
Antal Virksomheder			
uden Arbejdere.....	42559	47107	10.7
med 1—5 Arbejdere	29251	32108	9.8
— 6—20 —	4219	4516	7.0
— 21—100 —	1062	1240	16.8
— over 100 —	165	217	31.5
I alt...	77256	85188	10.3

Som det ses af Procenttallene i sidste Kolonne, er det Mellegruppen, Virksomhederne med 6—20 Arbejdere, der er vokset mindst. Fra denne Gruppe, hvor de større Haandværksforretninger findes, synes der at foregaa en Forskydning saavel opad til Storindustrien som nedad til Grupperne med de smaa Haandværksvirksomheder, der kun beskæftiger nogle faa Arbejdere eller som alene bestaa af en enkelt Person, som arbejder uden Hjælpere. At Antallet af ganske smaa Virksomheder er forøget forholdsvis mere end de mellemstore, skyldes vistnok for en ikke ringe Del Virkningerne af den Opløsningsproces, der foregaar, naar et Haandværksfag i større Omfang bliver trængt i Konkurrencen med den fremadskridende Storindustri: en stor Del haandværksmæssigt uddannede Arbejdere trænges ud af deres Pladser og nedsætte sig saa som selvstændige, dels som Reparatorer, dels som Forhandlere af Fagets Fabrikprodukter. Der er maaske for Tiden ikke noget Fag, som bedre illustrerer denne Opløsningsproces, end Skotøjsindustrien. Der fandtes i dette Fag i 1897 og 1906 henholdsvis 6753 og 6427 Virksomheder, saa at der altsaa som Helhed har været en

ikke ringe Tilbagegang, men denne Tilbagegang falder alene paa Grupperne mellem 1—5 og 6—20 Arbejdere, som tilsammen formindskedes med 26 pCt. (fra 2214 til 1646), medens Antallet af Virksomheder uden Arbejdere forøgedes med 5 pCt. (fra 4515 til 4741), og de store Forretninger, der beskæftige over 20 Arbejdere hver, forøgedes med 66 pCt. (fra 24 til 40).

Vi saa før, at det samlede industrielle Personel fra 1897 til 1906 blev forøget med godt 15 pCt. Dette kan altsaa betegnes som den normale Tilvækst i den 9aarige Periode. Gaar man lidt mere i Enkeltheder og undersøger Tilvæksten for de forskellige større Hovedgrupper af Industrier, kan det siges, at to Grupper, nemlig Næringsmiddelindustrien og Papirindustrien som Helhed vise normal Tilvækst, ihvorvel dette selvfølgelig ikke gælder alle de enkelte Industrier indenfor de to nævnte Hovedgruppers Rammer. Mindre end normal var Tilvæksten for følgende Grupper: Beklædningsindustrien, Sten-, Ler- og Glasindustrien, Træindustrien, Tekstilindustrien og Læderindustrien (i den sidstnævnte var der endog absolut Tilbagegang). Derimod finder man en Tilvækst, der overstiger den normale, i følgende Grupper: Bygnings- og Møbelindustrien, Metalindustrien, den grafiske Industri og den teknisk-kemiske Industri.

Indenfor hver af disse Hovedgrupper findes der imidlertid baade rene Fabriksfag, rene Haandværksfag og blandede Fag, og undersøger man Tilvæksten i de enkelte Industrier, viser det sig, at Grænsen mellem, hvad der har været i stærk Vækst, og hvad der har været stillestaaende eller endog i Tilbagegang, ikke saa meget bliver at drage efter tekniske som efter sociale Linier. Det er mindre Industriernes Art end deres typiske eller fremherskende Driftsform, der her synes at være afgørende.

De rene Fabriksfag have, med ganske enkelte Undtagelser, hvor særlige Forhold ere raadende, været Genstand for en stærk Udvikling. Saavel Virksomhedernes Antal som navnlig Personellet (Arbejdertallet) er steget

meget betydeligt. Med særlig Styrke har denne Bevægelse yttret sig i den elektriske Industri, i visse Grene af den teknisk-kemiske Industri og i Jern- og Metalindustrien. Ogsaa indenfor Næringsmiddelindustrien have enkelte Fag deltaget i denne Opgang, og visse Dele af Træindustrien, der efterhaanden have antaget et fuldstændig fabrikmæssigt Tilsnit, opvise lignende Træk. Som særlig fremtrædende Eksempler anføres nedenstaaende Industrier med Vedføjelse af Stigningsprocenten for det samlede Personel 1897—1906:

	Personellet forøget med
Elektricitetsværker.....	242 pCt.
Cementstøberier.....	233 —
Elektromekaniske Fabriker og elektriske Instal- lationsforretninger.....	197 —
Skotøjsfabriker (ikke Haandskomagere).....	143 —
Margarinefabriker.....	125 —
Maskin- og Cykelværksteder.....	98 —
Oliefabriker.....	92 —
Metalvarefabriker, Metalstøberier og Gørtlerier	83 —
Reparationsværksteder for Jernbanemateriel....	71 —
Chokolade- og Sukkervarefabriker.....	61 —
Maskin- og Jernskibsbyggerier.....	60 —
Gasværker.....	51 —
Træskærerier og Savværker.....	46 —
Cementfabriker.....	34 —
Jernstøberier og Maskinfabriker....	25 —

I de fleste af de her nævnte Fag har der ved Siden af stærk Fremgang i Personellet været nogen Stigning i Antallet af Virksomheder, men som Regel ikke tilnærmelsesvis i samme Forhold; Fremgangen er gaaet Side om Side med en Koncentrering, der i visse Fag antager Karakteren af en ret stærk Udskyden af de mindste Virksomheder. Dette sidste Træk er dog særlig fremtrædende i de blandede Industrier, hvor Fabrikerne endnu arbejder Side om Side med ældre haandværksmæssige eller husflidsmæssige Virksomheder. Eksempler paa saadanne Industrier finder man bl. a. i Tekstilgruppen, hvor der har

fundet en meget kraftig Koncentrering Sted. I Væveindustrien (Væverier af alle Arter samt Klædefabriker) er Arbejdertallet forøget fra 6600 til 7000, men det samlede Personel er gaaet tilbage fra 10100 til 9400 og Antallet af Virksomheder fra 3100 til 1800. Det er de smaa Husflidsvirksomheder ude paa Landet, som Fabrikerne tvinge til Opløsning, om end denne Proces endnu ikke er afsluttet (der findes endnu i Landdistrikterne ca. 1600 Vævere, der arbejde uden Medhjælp). I Spindeindustrien finder man en meget stærk Forøgelse i Personellet (fra ca. 800 til 1500) og i Arbejdertallet (fra ca. 650 til 1400), men Virksomhedernes Antal er gaaet tilbage fra 111 til 85. Det maa antages, at det navnlig er de smaa blandede Virksomheder, hvor Ulden baade kartes, spindes og farves, der trænges tilbage af de store Fabriker. Disse Virksomheder, der tidligere bleve drevne rent haandværksmæssigt, og som i denne Form vare knyttede til Hjemmevævningen som nødvendig Forudsætning, have naturligvis maattet dele Skæbne med de smaa Væverier.

De rene Haandværksfag ere næsten overalt i stærk Tilbagegang. Eksempelvis skal anføres følgende:

	Personellet forøget med
Handskemagerier	÷ 51 pCt.
Kobbersmedeforretninger	÷ 40 —
Skomagerforretninger (ikke Skotøjsfabriker).....	÷ 22 —
Træsko- og Tøffelmagerforretninger	÷ 22 —
Bødkerier	÷ 20 —
Drejeforretninger	÷ 17 —
Hjul- og Karetmagerforretninger ..	÷ 3 —

I nogle Fag er det særlig de mellemstore Virksomheder, der forsvinde, medens Antallet af smaa Virksomheder samtidig endogsaa forøges (jfr. hvad der foran er anført om Skotøjsindustrien); i andre Fag er det netop disse Rester, der ere i Opløsning. Enkelte Haandværksfag maa nærmest betegnes som stagnerende. Dette gælder

eksempelvis Grovsmedefager, hvor iøvrigt en dobbelt Tendens gør sig gældende: dels gaar Fabrikationen af færdige Smedevarer (Eks. Hesteko) over til Fabrikerne, dels skifter selve Faget Karakter, idet det glider over til i betydeligt Omfang at beskæftige sig med Reparation af Landbrugsmaskiner o. l. Noget lignende gælder et andet stagnerende Haandværksfag, Blikkenslagerfaget: Blikvarefabrikerne have overtaget største Delen af den egentlige Fabrikation, og Blikkenslagernes Arbejde bestaar nu væsentlig i Opsætning af de færdige Varer samt i Reparationsvirksomhed. En ejendommelig Udvikling viser Urmagerfaget:

	Aar 1897	Aar 1906
Urmagerforretninger:		
uden Arbejdere	703	777
med 1-5 Arbejdere..	377	373
— 6-20 — ..	7	2
I alt Virksomheder	1087	1152
Samlet Personel	1751	1758
Heraf egentlige Arbejdere	633	566

Antallet af Virksomheder er forøget en Del, men Fremgangen falder udelukkende paa de Forretninger, der ikke have Arbejdere, medens de øvrige (og da navnlig de større) er gaaet tilbage i Antal. Arbejdertallet er derfor gaaet ned. Dette hænger naturligvis sammen med Urmagerfagets delvise Omdannelse til et Handelsfag, hvor ogsaa Reparationsarbejdet synes at spille en aftagende Rolle.

Som en Tal-Illustration, der udtrykker Tendensen i den industrielle Udvikling, der er foregaaet i Tiden mellem 1897 og 1906, anføres omstaaende Tilvækstprocenter for rene Fabriksfag, blandede Fag og rene Haandværksfag. (Ved Beregningen er der bortset dels fra Bygge- og Konfektionsindustrien, dels fra en Række andre Fag, hvis Karakter er tvivlsom):

Tilvækstprocenter for:

	Virksomheder- nes Antal	Samlet Personel	Arbejdere
Fabriksfag	15 pCt.	33 pCt.	33 pCt.
Blandede Fag	÷ 5 —	7 —	11 —
Haandværksfag	÷ 5 —	÷ 6 —	÷ 18 —

Tallene udtrykke: Fabrikindustriens stærke Fremgang, de blandede Fags Koncentrering (Nedgang i Antallet af Virksomheder, Stigning i Arbejdertal) og Haandværksfagenes absolute Tilbagegang i Forbindelse med Forskydning til mindre Virksomheder (Nedgangen i Arbejdertallet er større end Nedgangen i Virksomhedernes Antal).

II.

De Forenede Staters Industri.

De Forenede Staters permanente Census-Bureau har udarbejdet en Industri-Statistik for Aaret 1905, hvorefter det fremgaar, at den amerikanske Industri har været i betydelig stærkere Vækst i Femaaret 1900—1905 end i det foregaaende Tiaar.

Medens Arbejdertallet i 1890 udgjorde 4,252000 og i Aaret 1900 var steget til 5,308000, naaede det i 1905 over 6,152000. Arbejdertallet forøgedes altsaa i Halvfemsenerne med gennemsnitlig godt 100000 aarlig, men i det sidste Femaar med henimod 170000 aarlig.

Den i industrielle Foretagender anbragte Kapital er for Aaret 1905 opgjort til henved 14 Milliarder Dollars, i 1900 var Kapitalen knap 10 Milliarder og i 1890 omtrent 6½ Milliard. Den gennemsnitlige aarlige Forøgelse udgjorde 1890—1900 ca. 340 Millioner Dollars aarlig, 1900—1905 ca. 810 Millioner.